

מראי מקומות - פסחים

צט: - ערבי פסחים

ב' סעודות, ואמרו שמי שיש לו ב' סעודות לא יטול מן התמחוי, ולולא גד' כוסות, לא היה נזקק לטול מן התמחוי, ועל זה אמרו שגם עבור ד' כוסות צריך הגבאי ליתן לו אף מן התמחוי.

ה. מאי איריא ערבי פסחים וכו' דתניא לא יאכל אדם וכו' מן המנחה ולמעלה

הקשה האור חדש, מניין להמקשן לדייק שהלשון 'מן המנחה ולמעלה' פירושו שאסור גם בסמוך לו, ולהקשות מזה, שמא פירושו אחר מנחה, וגבי מצה אסרוהו קודם מנחה. ותיירץ שכיון שהכל מטעם אחד, כדי שיהא תאב לאכול, סברה הגמרא שמסתמא זמן אחד לכולם.

ו. כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה

פירש רש"י, ולא תבא סעודת שבת על השובע. והקשה השפת אמת, לפי דברי התוס', שמה ששינינו 'ערבי פסחים' היינו שכולל גם את פסח שני, א"כ אינו כלול בערב יו"ט, והיה מקום לומר שאין איסור לאכול בערב פסח שני, כיון שהמצוה היא לאכול על השובע, ולכך הוצרכה המשנה לחדש שיש איסור לאכול מן המנחה ולמעלה בערבי פסחים. עוד הקשה, שבערב שבת ויו"ט הדין הוא שסעודת מצוה מותרת אף מן המנחה ולמעלה, ובערב פסח חמור הוא יותר משום המצה ואסור, והניח בקושיא.

ז. אבל בערב הפסח משום חיובא דמצה מודה

פירש רש"י, שלא תהא נאכלת על השובע, וחיוב מצה בלילה הראשון חובה, משום דכתיב 'בערב תאכלו מצות'. ובחידושי רבינו דוד הקשה, שכיון שרבי יוסי מודה לענין אכילת מצה, מדוע הוא חולק בערבי שבתות וימים טובים, כיון שסעודת שבת ויו"ט הם מצוה ודאי שאין אדם יוצא בהן באכילה גסה. ותיירץ, שיש חילוק יסודי בין מצות אכילת מצה ובין אכילת סעודת שבת ויו"ט, שאכילת מצה היא מצוה שמחוייב בה בכל אופן, ואם אינו אלא אכילה גסה, לא יוכל לקיים מצות אכילת מצה. אבל לענין מצות אכילת סעודת שבת ויו"ט, המצוה היא רק אם יהיה לו עונג מהסעודה, אבל אם אין האכילה מהנה אותו אינו חייב בה כלל, שאינו מוצא בה לא הנאה ולא תענוג.

ח. מאן לימא לן דמתרצתא היא

הקשו התוס' במרדכי, וכי משום שקשה מהמשנה על הברייתא לעיל נאמר שהברייתא משבשתא היא. ותיירץ, שיש למחוק אחת מחמת שתים אחרות, שבברייתא אחת כתוב לא יאכל בערבי שבתות מן המנחה ולמעלה, ומשמע שסמוך למנחה מותר, וכאן כתוב שאסור מתשע שעות ולמעלה, וכן קשה מהמשנה שכתוב ערב פסח סמוך למנחה לא יאכל וכו', ומשמע שבשאר ע"ש ועיו"ט מותר לאכול סמוך למנחה, ומשמע שהיא כדברי הכל אפילו כר' יהודה.

א. ערב פסחים סמוך למנחה וכו'

פירש רש"י, מנחה קטנה. ובשו"ת חתם סופר (או"ח קצ"ט, ד"ה והנה מג"א) העיר שמכיון שזמן מנחה קטנה תלוי בשעות זמניות, כיצד תהא האכילה בערב פסח ובערבי שבת ויו"ט תלויה לפי הזמן שהגבילו חז"ל, והרי לכאורה הזמן שצריך לתאבון אינו משתנה בין ימות הקיץ לימות החורף, ואילו זמן מנחה קטנה משתנה, וצ"ע.

ב. לא יאכל

הקשו התוס', על מה נאמר שלא יאכל, שהרי מצה אסור לאכול בכל ערב פסח, ואילו מיני תרגימא אמרו להלן שמוותר לאכול אף לאחר זמן המנחה. ופירשו, שמדובר על מצה עשירה, שמוותר לאוכלה בערב פסח ורק סמוך למנחה אסור לאוכלה. והתוס' ר"ד כתב, שמכך שלא שינו במשנה את הדין של הירושלמי שאסור לאכול מצה בערב פסח, משמע שהמשנה אכן לא סברה כן, ולפי זה המשנה מדברת על מצה שבערב פסח מותר לאוכל ורק סמוך למנחה קטנה לא יאכל. עוד צידד לומר שגם אם אסור לאכול מצה בערב פסח, מותר אז לאכול בציקות של נכרים, כיון שאין בהם שימור, ואין יוצא בהם בלילה, ועליהם נאמר שסמוך למנחה אסור לאוכלם. גם המהרש"א צידד לתרץ כן, אלא שכתב שבצקות של נכרים כיון שיש בהם טעם מצה, אסור לאוכלם בערב פסח, ואינם דומים למצה עשירה, שאין טעמו כטעם מצה.

ג. עד שתחשך

הקשו התוס', שלכאורה פשוט הוא שהאיסור הוא עד שתחשך, ועוד, מדוע לגבי שבתות ויו"ט לא אמרו עד שתחשך. ותיירצו, שלגבי שבת ויו"ט יכול לאכול סעודת שבת מבעוד יום, משא"כ בפסח, כיון שכתוב 'ואכלו את הבשר בלילה הזה', צריך שיהיה דוקא בלילה, וגם מצה ומרור הוקשו לפסח.

ובחי' הגר"ח על הש"ס (אות ל"ו) הקשה מדוע היה כלל הו"א שיוכלו לצאת מצות מצה בזמן תוספת יו"ט, והרי כל הענין של תוספת יו"ט הוא לענין המשכת הקדושה, שיכול להמשיך הקדושה מבעוד יום לענין קדושת יו"ט ואיסור מלאכה, אבל מצוות שאין להם שייכות לקדושת יו"ט, כמו אכילת מצה, שהמצוה היא בט"ו בניסן, מה היתה ההו"א שיוכל לאכול מצה מבעוד יום, והניח בצ"ע.

ד. ואפילו מן התמחוי

פירש רש"י, שאפילו אם עני זה מתפרנס מתמחוי של צדקה, דהיינו עני שבעניים, אם לא נתנו לו גבאי צדקה, ימכור את מלבושו או ילוה וכו' בשביל יין לד' כוסות. ובתוס' שבמרדכי הקשו בשם ר' יחיאל, פשיטא, מה לי עשיר מה לי עני. ועוד, שמשמע שמדברים על גבאי הצדקה שלא יפחתו לעני, ואפילו אם עני זה נוטל מן התמחוי. ולכן פירשו, שמדובר בעני שיש לו